

RECENZÍÓ

Az elmélet és a gyakorlat találkozása

Fényes Hajnalka – Mohácsi Márta (2019):
Munkaerőpiac és emberi tőke.
Debreceni Egyetemi Kiadó. 123 p.

KOCSIS ZSÓFIA¹

Munkaerőpiac és emberi tőke. Két olyan fogalom, amely-lyel számos tudomány foglalkozik, mégis e két értelmezés nem mindig fonódik össze világosan, és egyértelműen a tudományterületek eltérő aspektusa és módszertana miatt. Ezt a látszólagos ellentmondást oldja fel a szerzőpáros, Fényes Hajnalka és Mohácsi Márta könyve, amelyben a közgazdaságtudományi elméleteket és ismereteket oly módon sikerült átadniuk, hogy azok minden érdeklődő számára hasznosak és érthetőek. Osztozom a kötet lektorának a véleményével, miszerint a szerzőpáros munkája egy hiánypótló vállalkozás. Ez a hiánypótlás nem valósulhatott volna meg a szerzők széleskörű, tudományterületeken átívelő tudása nélkül, hiszen kutatási területük a közgazdaságtan, szociológia és a neveléstudomány határán helyezkedik el, s a kötetben az alábbi szemléletmódok jól érzékelhetőek.

A szerzők a munkagazdaságtan alapjainak és az emberi tőkeelmélet ismertetésére vállalkoztak, valamint az emberitőke-modell néhány alkalmazását is bemutatták. A kötet négy fejezetre tagolódik, amely közül az első három a munkaerőpiac és az emberi tőke legfontosabb elméleti hátteréről ad áttekintést, míg a negyedik fejezet egy empirikus kutatás eredményeiről számol be. A könyv szilárd elméleti alapokra épül, ezt bizonyítja a több mint száz szakirodalmi hivatkozás. Bár javarészt hazai kutatások eredményeiről olvashatunk, mégis a feldolgozott irodalom több mint megfelelő, és elegendő alapot nyújt az elméleti háttér megismeréséhez, hiszen a téma legnagyobb, nemzetközi kutatási eredményei is bemutatásra kerültek.

Ahogy említettem, a kötet címében két olyan fogalom szerepel, amelyet a szerzőknek sikerült alaposan és világosan kifejteniük. A könyv első fejezetében a munkaerőpiaci alapfogalmakról esett szó, különös tekintettel a neoklasszikus mun-

¹ PhD-hallgató, Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola, Nevelés-és Művelődéstudományi Program, e-mail: zsofikocsis6@gmail.com

RECENZIO

kaerőpiaci modell továbbfejlesztéseire, és az emberitőke-elméletre. A második részben az emberitőke-elmélet alapmodelljével ismerkedhetünk meg. A tőke fogalma a közgazdaságtanban gyökerezik, ebben az esetben a tőkét felhalmozható és befektethető gazdasági eszközként vagy pénzként definiálták (Pusztai 2015), azonban a 19. században nemcsak a közgazdaságban, hanem a társadalomtudományban is helytálló fogalomként jelent meg (Pusztai 2009), a tőke fogalmát kiterjesztették az emberi tőkére, amely alatt az egyén tudását, képességeit és szakértelmét értjük (Farkas 2013). A második fejezetben azon túl, hogy megismerkedünk az emberi tőke közgazdaságtani koncepciójának a kidolgozásával, és különböző elméleti megközelítéseivel, az emberi tőke modell kritikáival is szembesülünk. Egy fontos vizsgálati pont az emberitőke-elméletben a munkaerőpiac és az oktatás illeszkedése, hiszen korábbi kutatási eredmények is alátámasztották, hogy általában bérhátrányban vannak a nők és az etnikai kisebbségek. A harmadik fejezetben kerül bemutatásra a nők és a romák oktatásbeli és munkaerőpiaci sajátosságai mellett, a különböző iskolai végzettségűek munkaerőpiaci helyzete.

Az első három fejezet megadja a kötet megfelelő elméleti bázisát, s az elméleti háttér kereteiből nőtt ki a kötet egyik különösen értékes fejezete, az utolsó rész, amely *A felsőoktatási továbbtanulás, a tanulás melletti fizetett és önkéntes munka mint humántőke-befektetés* címet viseli. A felsőoktatási hallgatók önkéntes és fizetett munkavállalását növekvő tendencia jellemzi. Fontos kérdés mind az önkéntes, mind a fizetett munkavégzés során, hogy a fiatal a tanulmányaihoz kötődő munkát vállal-e, hiszen a munkavállalás – mint befektetés – révén a diákok olyan előnyökre tehetnek szert, amelyek a végzettség megszerzése után, a munkaerőpiacra lépés idején nagy előnyt jelenthet. Azonban számos kutatás arra hívja fel a figyelmet, hogy a tanulmányok melletti munkavégzés arra is motiválhatja a hallgatókat, hogy megszakítsák a tanulmányaikat és a munkaerőpiacon való elhelyezkedést válasszák (Markos 2014, Markos et al. 2019, Masevičiūtė et al. 2018). Az említett fejezetben az IESA (Institutional Effects on Student Achievement in Higher Education) 1792 főt számláló adatbázisa alapján és az emberitőke-elmélet tükrében vizsgálták a felsőoktatási hallgatók továbbtanulási és tanulás melletti munkavállalási motivációját. A kutatás során arra a kérdésre keresték a választ, hogy a diákok körében az anyagi megtérülés, a könnyebb munkához jutás és az elismert foglalkozás megszerzése mennyire motiváló a továbbtanulás és a tanulás melletti munkavégzés során. A kutatás során Bourdieu tőkefajtákkal kapcsolatos elméletét vették alapul, amelynek lényeges eleme a tőkekonvertálás. A szerzők úgy vélik, hogy a továbbtanulásra és a tanulás melletti munkára is jellemző lehet a tőkekonvertálás, ugyanis a továbbtanulás, az önkéntes és fizetett munka során szerzett kapcsolati és kulturális tőkét a fiatalok egy kedvező állás elnyerésével gazdasági tőkévé alakíthatják. Továbbá a tanulmányokhoz kapcsolódó fizetett munkavégzés is lehet humántőke-beruházás, kiváltképp az a munkavégzés, amely szakmai tapasztalatszerzés, valamint a kulturális és kapcsolati tőke növelése céljából történik. Feltételezéseik szerint a továbbta-

RECENZÍÓ

nulás, az önkéntes és fizetett munkavégzés összefüggést mutat a hallgatók társadalmi háttérével, nemével és korával. Az elemzés során változatos és jól megválasztott statisztikai módszerek alkalmazására került sor, mint keresztábra-elemzés, varianciaelemzés, faktor- és klaszterelemzés, valamint lineáris regresszió elemzés. Az elemzés arra mutatott rá, hogy a továbbtanulás legfontosabb céljai közé sorolható a tudásgyarapítás, a könnyebb elhelyezkedés, a szakmai előmenetel, s csak ezek után következik a jó jövedelem és a kapcsolatépítés. A tíz motiváció alapján négy klasztert hoztak létre: a tőkenövelők (gazdasági, kulturális és kapcsolati), a tőkenövelők családi nyomásra, az elsődlegesen kulturálistőke-növelők, valamint az erős anyagi és szakmai célúak klaszterét. Elsőként a klaszterek nemi eloszlását vizsgálták, azonban ebben a tekintetben nem találtak szignifikáns eltérést. A várakozásokkal ellentétben a férfiakat és a nőket is hasonló arányban motiválják az anyagi célok. A hallgatók családi helyzetét vizsgálva arra az eredményre jutottak, hogy mindhárom tőkefajta növelők esetében kevesebb anyagi gonddal küzdenek a családok, míg az elsősorban a kulturális tőkét növelők körében gyakoribbak az anyagi gondok. A szerzők szerint ezek a hallgatók nincsenek tudatában annak, hogy a felsőfokú végzettség megszerzése milyen bérelőnyökkel járhat. Továbbá az is jól körvonalazódott, hogy a családi nyomásra történő tőkenövelőknél magasabb a szülők iskolai végzettsége, akik ösztönözhetik mind a továbbtanulásra, mind a tőkenövelésre a gyermekeiket. Míg az erős anyagi és szakmai célúak klaszterére volt jellemző a legalacsonyabb szubjektív anyagi önbesorolás, tehát a rosszabb szubjektív anyagi helyzetűek akar-nak jól keresni.

Az empirikus fejezet második részében a tanulás melletti fizetett és önkéntes munka jellemzőiről olvashatunk. A fizetett munka motivációi az anyagiak és a tapasztalatszerzés köré csoportosulnak, míg a kulturális és kapcsolati tőke növelése kevésbé motiválja a hallgatókat. A motivációk alapján elkülöníthető a tisztán munkatapasztalat-szerzők, a csak anyagi célúak, a szabadidős, függetlenedő, illetve a tőkenövelő célúak klasztere. A kialakult klaszterekről elmondható, hogy a munkatapasztalat-szerzőknek kapcsolódott leginkább a munkájuk a tanulmányaikhoz, s a tisztán munkatapasztalat-szerző motiváció a kedvezőbb családi háttérrel rendelkező hallgatókra volt jellemző, ahol a szülők iskolai végzettsége is magasabb volt. Míg a tőkenövelőknél 35%-ban kötődött a munka a tanulmányaikhoz, a munka és a tanulmányok kapcsolata a legkevesbé volt jellemző a szabadidős, függetlenedők körében. A csak anyagi célú motiváció azokra a hallgatókra jellemző, akik a hátrányosabb anyagi helyzetűek. A fizetett munka mellett az önkéntes munka motivációi, s az érreható tényezők is görcső alá kerültek. A motivációk rangsorának az elején a másokon való segítség, a szakmai tapasztalatszerzés és kapcsolatépítés, míg legutolsó helyen az önéletrajzba való feltüntetetés állt. A faktorelemzés által három faktor jött létre, amely közül az első faktorban a segítő új típusú motivációk jelennek meg, mint a másokon való segítség, szakmai fejlődés, és a szabadidő hasznos eltöltése. Az új típusú motivációs faktor sajátossága, hogy önkéntes munka kapcsolódott a tanulmányok

RECENZÍÓ

jellegéhez, valamint inkább az idősebbekre volt jellemző. A második faktorban a pszichológiai fejlődési motivációk (hasznosnak érzem magam, változtatni akarok a világon stb.) rajzolódnak ki. A segítő új típusú és a saját pszichológiai fejlődési motivációk inkább a lányokra jellemző. A harmadik faktorban a posztmodern önkéntességi motivációk szerepelnek, mint a hagyományőrzés, a nyelvtanulás, az új kultúrák megismerése, amely leginkább a fiatalabbakra volt jellemző. A eredmények arra is rávilágítanak, hogy a segítő új típusú motiváció a hátrányosabb társadalmi háttérű hallgatók esetében gyakoribb, ugyanis elképzelhető, hogy a kedvezőtlenebb háttérüket kompenzálják az önkéntesség révén.

A könyv borítója egyszerű, de lényegre törő. Amikor elolvastam a könyv címét és megláttam a kötet borítóján szereplő figurákat, azonnal arra a képre és szállóigére asszociáltam, ami napjainkban terjedt el a fiatal pályakezdők körében. Ez a szállóige egy ironikus kijelentés, amely arra vonatkozik, hogy manapság a munkaadók elvárása az, hogy a fiatal, huszonéves pályakezdők – akik éppen megszerezték a diplomájukat – már rendelkezzenek 15 éves munkatapasztalattal. S ezen a szarkasztikus karikatúrán a pályakezdő fiatalok kisiskolás gyermekként vannak ábrázolva, akik a fejükön munkavédelmi sisakkal, és a kezükben a megszerzett diplomával próbálnak munkát keresni. Jogosan merülhet fel bennünk a kérdés: hogyan oldható fel ez a paradoxon elvárás? Véleményem szerint a szerzők utolsó, néhány gondolata erre egy jó válasz lehet. Az eredmények arra világítanak rá, hogy a hátrányos társadalmi helyzetű diákok esetében előfordulhat, hogy a továbbtanulási döntés nem tisztán racionális kalkuláción alapszik, így kimondottan lényeges, hogy már a középiskolákban tudatosítsák a fiatalokban a felsőoktatási továbbtanulás fontosságát. Továbbá a későbbi megtérülés szempontjából ugyanilyen jelentőséggel bírhat a tanulmányok mellett végzett fizetett és önkéntes munka. A korábbi vizsgálatok arra hívták fel a figyelmet, hogy a felsőoktatási hallgatók életében az önkéntes és fizetett munkavállalás egyre nagyobb szerepet játszik (Markos 2018, Pusztai – Kocsis 2019), azonban az említett munkaformák eredményességre gyakorolt hatásával kapcsolatban ambivalens eredmények születtek (Hámori et al. 2018, Riggert et. al. 2006, Roshchin – Rudakov 2015). Ahogy a szerzőpáros is hangsúlyozza a tanulás mellett munkatapasztalatok szerzését, kimondottan a tanulmányokhoz kapcsolódó munkavégzést, még akkor is, ha a megtérüléssel kapcsolatban a korábbi eredmények ellentmondásosak. Azonban kedvező eredmény a tanulás mellett végzett önkéntes munka megléte, amely során a hallgatók a kedvezőtlenebb társadalmi háttérüket kompenzálhatják az önkéntesség révén szerzett kapcsolati és kulturális tőkével.

Fényes Hajnalka és Mohácsi Márta kötete valóban hiánypótló alkotásnak tekinthető, amely lehetővé teszi, hogy a könyv címeként megjelenő fogalmak az olvasó számára is érthetőek legyenek, függetlenül attól, hogy milyen szakmai ismerettel és tudományterületi háttérrel rendelkezik. A *Munkaerőpiac és emberi tőke* című kötet jelentősége abban is rejlik, hogy a szerzőknek sikerült megtalálniuk az arany középút, ugyanis gördülékeny, világos stílusuk ellenére a kötet tudományos jellege, és

RECENZÍÓ

értéke nem csökkent, sőt inkább növekedett, hiszen a könyvük tudományterületeken átívelő munka. A kötet érthetősége pedig egyértelműen a szerzőpáros integratív szemléletének köszönhető. A szerzők szemléletmódja és széleskörű tájékozottsága teszi lehetővé, hogy a kötet egyaránt hasznos olvasmány lehet közgazdász és szociológus hallgató és oktató számára is, de még azoknak az olvasóknak is, akik csupán jobban szeretnék megismerni a munka világát.

Irodalom

- Farkas Z. (2013): A társadalmi tőke fogalma és típusai. *Szellem és Tudomány*, 4(2): 106–133.
- Markos V. (2014): Egyetemisták a munka világában. In: Fényes H. – Szabó I. (szerk.): *Campus-lét a Debreceni Egyetemen. Ifjúságszociológiai tanulmányok*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Markos V. – Kocsis Zs. – Dusa Á. (2019): A civil aktivitás, a hazai és a külföldi munkavállalás különböző megjelenési formái a lemorzsolódás folyamatában. In: Pusztai G. – Engler Á. – Kocsis Zs. (szerk.): *KozmaPolis: Tanulmányok Kozma Tamás 80. születésnapjára*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 275–289.
- Masevičiūtė, K. – Šaukeckienė, V. – Ozolinčiūtė, E. (2018): Eurostudent VI. Combining Studies and Paid Jobs. URL: http://www.eurostudent.eu/download_files/documents/TR_paid_jobs.pdf (Utolsó letöltés: 2020. 07. 15.)
- Pusztai G. (2009): A társadalmi tőke és az iskola. Budapest: Új Mandátum Kiadó.
- Pusztai G. (2015): Tőkeelméletek az oktatáskutatásban. In: Varga A. (szerk.): *A nevelésszociológia alapjai*. Pécs, PTE BTK Neveléstudományi Intézet Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Wlislöck Henrik Szakkollégium, 137–160.
- Pusztai, G. –Kocsis, Zs. (2019): Combining and Balancing Work and Study on the Eastern Border of Europe. *Social Sciences*, 8(6): 193.